

ГУМАНІТАРНІ ТА СУСПІЛЬНІ НАУКИ

УДК 159.923.2:331.54:373.5.011.3-052(045)

Барчі Б.В.кандидат психологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет**Розман А.М.**здобувач вищої освіти ОС Бакалавр,
спеціальність 053 “Психологія”,
Мукачівський державний університет**ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

У статті через аналіз психологічних, філософських та педагогічних праць розкриті основні проблеми, які виникають перед старшокласниками при виборі майбутньої професії. Звертається увага на підготовку та допомогу учням у професійному самовизначенні.

Ключові слова: психологічне самовизначення, старшокласники, психологічні бар'єри, вибір професії.

The article through the analysis of psychological, philosophical and pedagogical works reveals the main problems that arise for high school students when choosing a future profession. Attention is paid to the preparation and assistance of students in professional self-determination.

Key words: psychological self-determination, high school students, psychological barriers, choice of profession.

У житті кожної людини буває багато ситуацій, коли доводиться здійснювати глобальний вибір, який вплине на подальшу долю. Один з них молодим людям доводиться робити ще у школі. Це вибір професійного самовизначення. І прийняти таке важливе рішення не завжди буває легко і перед старшокласниками виникає багато незручностей та певних проблем.

Фахівці М. Бурда, О. Єресько, Б. Жебровський, В. Луговий зазначають, що нові зміни суттєво поліпшать систему освіти України, дозволивши школярам розвивати свої здібності й отримувати більш глибокі знання саме з тих предметів, які знадобляться їм під час вибору професії [1].

В умовах неможливості та недоцільності механічного запозичення зарубіжних практик функціонування профільної школи важливим для України є кореляція розвитку національної освіти зі світовими тенденціями організації профільного навчання, що відкриває нові перспективи інтеграції в освітній та професійний простори зарубіжної спільноти. Цінним для України є такі ключові тенденції, як: інтенсифікація індивідуалізації навчання, мінімізація кількості обов'язкових предметів у порівнянні з базовою освітою, оптимізація тривалості навчання та кількості профілів відповідно до потреб економіки та національних особливостей системи освіти, запровадження компонентного формату змісту освіти, диверсифікація організаційних форм, які охоплюють варіанти, починаючи від окремого навчального закладу, до профілів/курсів у межах однієї установи [1].

Аналіз теоретичних засад дослідження психологічного змісту професійного самовизначення особистості і його принципової відмінності від вибору професії здійснено Л. Божович [3]. У своїх роботах дослідниця, наслідуючи Л. Виготського, трактує життєве самовизначення підлітків та юнаків як складний процес пошуку особистістю свого життєвого шляху, “певного місця в суспільному виробничому світі, остаточне залучення себе в життя соціального цілого на основі визначення свого покликання і вибору своєї головної життєвої справи”.

Автор психологічної концепції професіоналізму А. Маркова вирізняє такі ознаки, етапи будь-якого самовизначення: з'ясування людиною власних особливостей, рис, якостей, можливостей, здібностей; вибір людиною критеріїв, норм оцінювання себе, “планки” для себе, точки відліку, координат на основі системи ідеалів, цінностей (що треба для соціуму, чого від мене чекають, що із цих вимог соціуму я приймаю для себе); визначення вже наявних якостей, що відповідають необхідним нормам, прийняття або неприйняття себе (чи відповідаю я на сьогодні цим нормам, що я можу зробити зараз, яка нині моя особистість тощо); передбачення своїх майбутніх потенційних якостей, що узгоджуються з необхідними нормами, прийняття або неприйняття себе як відповідного нормам у ситуації завтрашнього дня (що я зможу зробити, наприклад, через рік, яким я можу стати завтра як особистість, як професіонал); побудова своїх цілей, завдань, планів (близьких, середньо віддалених, віддалених) для розвитку в себе потрібних якостей, для прийняття себе (чого я хочу і як я маю намір діяти); перегляд людиною застосованих критеріїв і оцінок, оскільки змінюються цінності, менталітети в суспільстві, а сама вона вибирає різні з них на різних етапах свого розвитку; пересамовизначення, у процесі якого людина заново приймає або не приймає

себе. Непрямим свідченням тривалого процесу самовизначення (і пересамовизначення, зміни цінностей) є зовнішні зміни, які особистість здійснює у своєму житті – змінює професію, коло знайомих, спосіб життя, релігійні переконання й ін. [3].

А. Газієва розглядає потребу у самовизначенні як потребу “у формуванні певної смислової системи, в якій злиті уявлення про світ і про себе, формування цієї смислової системи передбачає знаходження відповіді на питання про сенс свого власного існування. Самовизначення нерозривно пов'язується з такою суттєвою характеристикою старшого підліткового та юнацького віку, як спрямованість у майбутнє” [6].

Теоретичні проблеми самовизначення аналізуються в працях Б. Анан'єва, Л. Божович, С. Рубінштейна, Є. Клімова, М. Пряжникова та ін. Розробка питання дає можливість визначити загальні положення управління цим процесом Є. Голомшток, Є. Клімов, М. Пряжников, С. Чистякова, П. Шавір. В сучасній психології теорія професійного самовизначення є досить розробленою – розглядаються його типи М. Пряжников, моделі та рівні (Є. Клімов), компоненти П. Шавір та механізми Н. Самоукіна, С. Неверкович. [7].

Мета статті: розкрити, що впливає на вибір професії та які обмеження виникають при професійному самовизначенні.

Професійне самовизначення - це складний динамічний процес орієнтації особистості у професійно-трудовому середовищі, розвитку та самореалізації духовних і фізичних можливостей, формування адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як професіонала.

Психологічні бар'єри можуть суттєво викривлювати прояви професійної спрямованості молоді, впливати на її самостійність під час вирішення питання про своє майбутнє. Для розв'язання означеної проблеми потрібно мати чітке уявлення про природу психологічних бар'єрів і володіти надійними засобами для їх діагностики. Отже, визначити вид і ступінь виразності психологічних бар'єрів індивіда дозволить ґрунтовно підійти до вирішення питань професійного самовизначення особистості.

Проблемою психологічних бар'єрів виявляє себе, насамперед, через негативні емоційно-вольові риси характеру старшокласників

Емоційним механізмом психологічного бар'єра полягає в підвищенні негативних переживань і установок – сорому, почуття провини, страху, тривоги, низької самооцінки, асоційованих із задачею. Тому при вирішенні проблеми психологічних бар'єрів є суттєвою умовою оптимізації процесу професійного самовизначення особистості у ранньому юнацькому віці. [4].

Доречно зазначити поради, які допоможуть при виборі професії:

1. Виявити, які професії актуальні сьогодні та залишаться такими у найближчі роки.

2. Знайти навчальні заклади, в яких можна навчитися обраної справи. Оцінити власні можливості навчатися в одному з них.

3. Знайти можливість спробувати на практиці свої сили й здібності в обраній справі, обговорити з авторитетними людьми свої відчуття та враження.

4. Оцінити реальну ситуацію з працевлаштуванням за обраною спеціальністю.

5. Вибір робити самостійно, не йти на поводу близьких і друзів, не вступати до навчального закладу «за компанію» [5].

Обираючи професію, людина значною мірою обирає життєвий шлях та стиль життя. Вибір професії визначає й місце проживання, і рівень матеріального статку, і ступінь свободи для творчості. А від успішності професійної кар'єри залежить рівень задоволення життям в цілому (Р. Л. Кричевський, О. В. Москаленко).

По-перше, професійне самовизначення є складовою частиною особистісного самовизначення, по – друге, професійне та особистісне самовизначення нерозривно пов'язані і взаємодіють одне з одним. В умовах сьогодення виділяють два основних підходи до проблеми професійного самовизначення. В одному випадку (І.В. Кузнецова, А.М. Кухарчук, А.Б. Ценціпер, Г.П. Ніков, В.Ф. Сафін та інші) під професійним самовизначенням розуміється вибір професії. З позицій іншого підходу (К.М. Гуревич, Є.А. Климов, Т.В. Кудрявцев, А.В. Сухарев, П.А. Завір), під професійним самовизначенням розуміють одну із форм самовизначення особистості в цілому [2].

Професія — це дуже важлива частина життя людини, і чим вдаліше ми зробимо вибір, тим більше досягнемо бажаного на професійному шляху, тим більше відчуєш себе успішним та щасливим. Отже, старший шкільний вік - не фаза «підготовки до життя», а надзвичайно важливий, що володіє самостійної, абсолютною цінністю етап життєвого шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барчі Б.В. Сучасна концепція профільного навчання / Б.В. Барчі, Л.Ю. Мишко // Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол. ред. колегії В.В. Гоблик; заст. гол. ред. І.І. Алмашій. – Мукачево: РВВ МДУ, 2020. – Вип.1(5). – 12 с.
2. Барчі Б.В. Психологічна готовність як показник професійного вибору особистості / Б.В. Барчі Л.Ю. Мишко // Професійна соціалізація

- особистості: персоногенетичний контекст: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 травня 2020 р., Мукачево / ред.кол.: Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : РВВ МДУ, 2020. – 133 с.
3. Божович Л. И. Проблемы формирования личности : избр. психолог. труды / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна. – Изд. 2-е. – Москва – Воронеж, 1997. – 351 с.
 4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
 5. Газиева А. М. Формирование у старшеклассников готовности к профессиональному самоопределению как психолого-педагогическая проблема / А. М. Газиева // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов Дагестанского государственного педагогического университета. – 2008. – № 10 (3087). – Режим доступа: <http://jurnal.org/articles/2008/ped55.html>.
 6. Вітковська О. І. Психологічні умови професійного амовизначення визначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультування: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. І. Вітковська. – К., 2002. – 221 с.

УДК 316.61:316.47-053.6(045)

Барчі Б.В.

**Кандидат психологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет**

Розман Є.В.

**здобувач вищої освіти ОС Бакалавр,
спеціальність 053 “Психологія”,
Мукачівський державний університет**

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ В РАННІЙ ЮНОСТІ

У статті через аналіз психологічних особливостей спілкування розкриті основні тенденції та умови взаємовідносин, які виникають в ранній юності старшокласників між ними, їх однолітками та дорослими. Звертається увага на міжособистісне спілкування на етапі ранньої юності, як на важливий фактор розвитку особистості.

Ключові слова: особливості спілкування, міжособистісне спілкування, рання юність.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>